

Samen leven

Drie stappen: didactiek, achtergronden en doelen blz 2

Onderbouw: voorbeeldles 'Ik ben blij' blz 3

Middenbouw: voorbeeldles 'Je voelt je thuis waar . . .'

blz 6

Bovenbouw: voorbeeldles 'Dank je wel' blz 9

Kijk voor achtergrondinformatie op: www.samenleven.info

© SOL. Auteurs: Blandine Gerritsen, Emmanuel Gerritsen, Stefan Grubben, Jos Roemer. Redactie: Stefan Grubben

Drie stappen

In “Samen leven” staat steeds een thema uit de leefwereld van het kind centraal. Een thema waar ieder kind over kan meepraten, zoals thuis, ontspanning en vertrouwen.

1. In stap 1 wordt elk kind geactiveerd doordat het moet nadenken over eigen ervaringen, gedachten, gevoelens en ideeën bij het thema. Er vindt ook een uitwisseling met klasgenoten plaats, zodat de kinderen stilstaan bij de overeenkomsten en verschillen in de klas.
2. In stap 2 wordt er aan de hand van een voorwerp uit de leskist een uitstapje gemaakt naar een religie. Het verhaal, gebruik of ritueel bij dat voorwerp gaat over het thema uit stap 1. Voor veel kinderen zullen het voorwerp en de religie onbekend zijn. Daardoor wordt het thema vanuit een nieuw perspectief belicht.
3. In stap 3 keren we weer terug bij de kinderen doordat ze nadenken over de zin en betekenis van alles wat ze hebben gehoord en gezien in de les. Zo leren ze te waarderen wat het leven biedt, door zelfreflectie en door de verhalen van klasgenoten en mensen uit verschillende godsdiensten.

Doelen vanuit ‘Toezichtkader burgerschap’, ‘Kerndoelen PO’ en ‘Levensbeschouwing ontwikkelen’ (J. de Schepper)

STAP 1. Verkennen van een thema uit de leefwereld van de kinderen

- Leerlingen hebben kennis van en maken kennis met verschillende achtergronden en culturen van leeftijdgenoten (Toezichtkader burgerschap)
- Leerlingen oriënteren zich op zichzelf en hoe ze zin en betekenis geven aan hun bestaan (Kerndoelen Oriëntatie op jezelf en de wereld > Mens en samenleving)
- Er wordt uitgegaan van communicatieve situaties met gesprekken over onderwerpen die kinderen bezig houden (Kerndoelen Taal)
- Leerlingen ontwikkelen betrokkenheid op levenservaringen en levensvragen (Levensbeschouwing ontwikkelen)
- Leerlingen ontwikkelen betrokkenheid op de wereld om zich heen / nieuwsgierigheid naar de verhalen van anderen (Levensbeschouwing ontwikkelen)

STAP 2. Ontdekken van betekenissen en achtergronden van een voorwerp uit een religieuze traditie

- De leerlingen leren hoofdzaken over geestelijke stromingen die in de Nederlandse multiculturele samenleving een belangrijke rol spelen (Kerndoel 38a)
- De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten (Kerndoel 9)
- Leerlingen ontwikkelen inzicht in betekenissen van beelden, symbolen, rituelen, verhalen, waarden en normen uit religieuze tradities (Levensbeschouwing ontwikkelen)

STAP 3. Reflecteren op overeenkomsten en verschillen tussen leefwerelden en tradities

- Leerlingen leren respectvol om te gaan met verschillen in opvatting van mensen (Kerndoel 38b)
- Leerlingen oriënteren zich op zichzelf en hoe ze zin en betekenis geven aan hun bestaan (Kerndoelen Oriëntatie op jezelf en de wereld > Mens en samenleving)
- De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren (Kerndoel 54)
- Leerlingen leren reflecteren op opvattingen, ervaringen en beelden (Levensbeschouwing ontwikkelen)
- Leerlingen leren waarderen wat het leven biedt / bouwen hun eigen waardenpatroon (Levensbeschouwing ontwikkelen)

Ik ben blij

Onderbouw

Thema: je blij voelen

Voorwerp: diya's + afbeelding Lakshmi (hindoeïsme)

Stap 1 Leefwereld: feesten en blij zijn

Kringgesprek

Teken de volgende dingen op het bord:

Verjaardagstaart	(Verjaardag)
Lampion	(Sint Maarten)
Mijter en staf	(Sinterklaas)
Kerstboom	(Kerstmis)

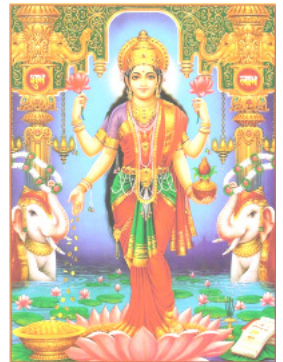
Bespreek met de kinderen de volgende vragen:

- Bij welke feesten horen deze dingen?
- Heb je wel eens zo'n feest gevierd? Hoe ging dat?
- Hoe voel je je dan?
- Van welk feest word jij het meest blij? Waarom?

Stap 2 Voorwerp: diya

Vertellen

In India, dat is een land hier ver vandaan, geloven de mensen in heel veel verschillende goden die de mensen bij van alles kunnen helpen. Er is bijvoorbeeld een god die helpt als je iets moet leren en er is een godin die geluk en rijkdom brengt. Die godin heet Lakshmi. Laat de afbeelding van Lakshmi zien.



Eén keer per jaar is er een groot feest voor Lakshmi (Divali). Mensen versieren hun huizen dan met lichtjes. Ook het pad naar hun huis wordt versierd met lichtjes. De mensen hopen dat Lakshmi zo de weg naar hun huis goed kan vinden. Kijk dit is zo'n lichtje. Laat de diya's zien.



Het volgende verhaal gaat over het Divali-feest.

Roos en Gijs stoten elkaar aan als Sheela de klas binnenkomt. Wat ziet ze er mooi uit! Ze heeft een lange jurk aan van glinsterende stof, haar haren zijn heel mooi gekamd, er zit een glanzende speld in, en ze heeft een rode stip op haar voorhoofd. Roos kijkt Sheela sprakeloos aan. Gijs zegt: 'Wat ben jij mooi, je lijkt wel een prinses.' Sheela knikt stralend en wijst naar haar moeder die er net zo mooi uitziet. 'We hebben feest vandaag', zegt ze, 'lichtjes-feest en we hebben lekkere hapjes bij ons.' Ze wijst naar de schaal die haar moeder in haar handen heeft. 'Mag ik uitdelen?', vraagt Sheela. Juf Floor vindt het goed. Sheela gaat met de schaal rond.

'Het is feest bij ons thuis', vertelt de mama van Sheela. 'Vanavond zetten we allemaal lichtjes in ons huis. Dan wensen we elkaar geluk, en eten lekkere dingen. We vieren feest met het hele gezin en samen zijn we blij. Het duurt wel vijf dagen en iedere avond steken we weer de lichtjes aan.'

'Waarom heb je die rode stip op je voorhoofd?' vraagt Roos. 'Omdat het feest is', zegt Sheela, 'dan ben je extra mooi.' 'Ik wil ook zo'n stip', zegt Gijs. Sheela aarzelt even en kijkt naar haar moeder. 'Het is toch alleen voor meisjes', zegt ze. Dat geeft niets zegt haar mama. Als Gijs een stip wil, dan krijgt hij een stip. Ze maakt een stip op zijn voorhoofd met rood poeder. Dan wil Roos ook, en even later hebben alle kinderen een rode stip op hun voorhoofd. De juf heeft kleine kaarsjes aangestoken en ze eten

nog meer van de lekkere hapjes. ‘Nu is het op school ook een beetje feest’, zegt Sheela, en ze kijkt blij de kring rond.

Stap 3 Reflectie

Kringgesprek

Bespreek met de kinderen de volgende vragen over het verhaal:

- Sheela heeft mooie kleren aan. Hoe voelt ze zich daarin? (stralend, blij ook vanwege een compliment)
- Welke andere dingen maken Sheela blij? (uitdelen, lekker eten, samen vieren thuis en op school, vrolijke lichtjes)

Kijk nog eens naar de feesten uit stap 1 en bespreek de volgende vragen:

- Bij welk van die feesten zijn er ook lichtjes? (Sint Maarten, Kerstmis, verjaardag)
- Welk gevoel heb jij als de lichtjes in de kerstboom, in de lampion of op de verjaardagstaart aangaan?
- Kent iemand nog een ander feest met lichtjes? (Nieuwjaar – vuurwerk, Chanoeka ...)

Creatieve opdracht

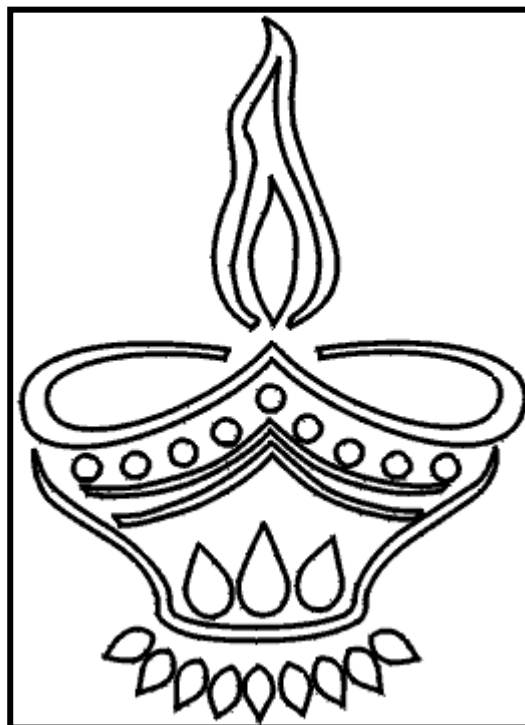
Kopieer voor ieder kind een diya (blz 3) en laat deze inkleuren.

Vertel dat de diya's langs het pad naar de huizen worden gezet om de godin Lakshmi te verwelkomen.

Maak van alle gekleurde diya's een pad op de grond (een soort landingsbaan).

Laat elk kind even aan het eind van het pad staan waarbij de rest van de klas zegt:

Welkom (naam), we zijn blij dat jij er bent!





Je voelt je thuis waar . . .

Middenbouw

Thema: thuisgevoel

Voorwerp: mezoeza (jodendom)

Stap 1 Leefwereld: waar voel jij je thuis?

Groepjes van vier

Schrijf de onderstaande zes vragen op het bord en geef de leerlingen de volgende instructies:

- Gooi om de beurt met een dobbelsteen.
 - Als je 1 gooit beantwoord je vraag 1, gooi je 2 dan beantwoord je vraag 2, enzovoort.
 - Als je nog een keer dezelfde vraag krijgt, vul je je eerste antwoord aan. Voorbeeld:
Je gooit 1, en je antwoordt: 'in mijn bed'.
Je gooit weer 1, en je antwoordt: 'in mijn bed, en in het hoekje van de bank'
Je gooit nog een keer 1, en je vult weer je antwoord aan: 'in mijn bed, in het hoekje van de bank, en bij mijn oma'.
1. Op welke plek voel je je het meest thuis?
 2. Waardoor voel je je ergens thuis? (Bijvoorbeeld door mensen, spullen, gewoontes)
 3. Als je ergens gaat logeren, wat neem je dan in elk geval mee?
 4. Wat zou je doen in een nieuw huis (of ander land) om het tot jouw plek te maken?
 5. Als je op vakantie gaat, wat mis je dan van thuis?
 6. Als je in een ander huis komt, wat valt je daar op omdat het anders is dan bij jou thuis?

Individueel

Laat de kinderen een tekening maken op de bovenste helft van een A4 (staand) van de plek waar zij zich het meeste thuis voelen: hoe ziet die plek eruit? Zijn er bepaalde spulletjes? Zijn er mensen? Hang alle tekeningen bij elkaar. Bewaar de tekeningen goed voor stap 3.

Klassikaal

Praat met de kinderen over 'je thuis voelen'. Bijvoorbeeld aan de hand van de bovenstaande vragen en tekeningen, met als uiteindelijke vraag: 'Wat is dat nou precies, je ergens thuis voelen?'

Stap 2 Voorwerp: de mezoeza in een joods huis

Laat de mezoeza zien. Vertel daarover het volgende:

Klein kastje

Een mezoeza is een heel klein kastje. Er zit iets speciaals in: een klein rolletje perkament, dat voor joden heel belangrijk is. Want op dat rolletje staan woorden uit de thora, hun heilige boek. Die woorden zijn door een speciale schrijver met een ganzenveer geschreven.

Thuisgevoel

Veel joodse mensen hebben een mezoeza aan de deurpost van hun huis. Soms bij de voordeur, soms ook bij de deur van de woonkamer en de slaapkamers. Als ze naar binnen gaan, zien ze de mezoeza of raken ze hem even aan. Dat geeft een veilig gevoel: 'Hier ben ik thuis, hier ben ik veilig.'



Denken aan God

Een mezoeza is vaak mooi versierd. Er staat ook een joodse letter op: de Sjien:



Schrijf deze letter op het bord. De Sjien is de eerste letter van het woord 'Sjaddaj'. Dat betekent: de Almachtige. En de Almachtige, dat is God. God zorgt voor dit huis en voor de mensen die er wonen. Iedere keer als iemand de mezoeza aanraakt, denkt hij even aan God.

Afspraken met God

De mezoeza herinnert de joden aan hun verbond met God. Een verbond is een belangrijke afspraak, waardoor je bij elkaar hoort. De joden hebben afgesproken om te proberen de wereld wat beter te maken. Maar hoe moeten ze dat doen? Om ze te helpen heeft God hen veel aanwijzingen en opdrachten gegeven. Een paar voorbeelden:

- Hou evenveel van je naaste als van jezelf
- Geloof niet in andere goden
- Wees aardig voor oude mensen
- Op sjabbat (vrijdagavond - zaterdagavond) mag je niet werken
- Vertel geen roddels over anderen
- Wees niet jaloers op wat iemand anders heeft of kan
- Blijf van andermans spullen af: maak ze niet kapot, pik ze niet in

Iedere keer als iemand de mezoeza aanraakt, denkt hij even aan deze afspraken met God.

Stap 3 Reflectie

Individueel

Schrijf het onderstaande rijtje woorden op het bord en geef de leerlingen de volgende instructie:

- Pak de tekening uit stap 1.
- Teken er midden onder een mezoeza bij. Vergeet de letter Sjien niet.
- Kies uit het lijstje woorden die bij jouw tekening passen en schrijf die links van de mezoeza. Je mag ook zelf andere woorden bedenken.
- Kies ook woorden die bij de mezoeza passen. Schrijf die rechts van de mezoeza. Je mag ook zelf andere woorden bedenken.
- Je hoeft niet alle woorden uit het lijstje te gebruiken en je mag woorden ook twee keer gebruiken.

VEILIG
 THUIS
 GEZELLIG
 BELANGRIJK
 HERINNERING
 GOD
 AFSPRAKEN
 BESCHERMING
 HEILIG
 SPECIAAL
 WIJ
 AANRAKEN
 HOORT BIJ MIJ

Groepjes van vier

Bekijk in groepjes elkaars tekeningen en bespreek de volgende vragen:

1. Wat heb je getekend en welke woorden horen daar voor jou bij?
2. Welke woorden passen er volgens jullie bij de mezoeza?
3. Zijn er veel verschillende of ook dezelfde woorden bij jullie tekeningen en de mezoeza? Waarom?
4. Wat vind je ervan dat joden thuis, door de mezoeza, steeds aan hun afspraken met God worden herinnerd?
5. Wat vind jij van de opdrachten waaraan de joden zich moeten houden?

Klassikaal

- Wat vonden jullie van deze les?
- Wat heb je geleerd?
- Welke vragen heb je nog?

Dankjewel

Bovenbouw

Thema: dankbaarheid

Voorwerp: kalligrafie bismillah (islam)

STAP 1 Leefwereld: wanneer ben je dankbaar?

Klassikaal

Filosofeer met de klas over de onderstaande vragen.

Wat is van jou?

1. Is de lucht die jij inademt van jou?
2. Is het eten dat je eet van jou?
3. Is je gezondheid van jou?
4. Is je slaapkamer van jou?
5. Is iets dat je geleerd hebt van jou? Zoals letters kunnen lezen en sommen kunnen maken?
6. Is goed kunnen fietsen, of iets anders goed kunnen, iets van jou?
7. Is veel vrienden hebben iets van jou?
8. Is een fijne plezierige dag meemaken iets van jou?
9. Wat is er nog meer van jou?
10. Wat is het belangrijkste dat je kunt hebben?

Individueel

Een kopie van deze opdracht voor de leerlingen vind je op bladzijde 4.

Ouders zeggen vaak tegen hun kinderen dat ze 'dankjewel' moeten zeggen als ze iets krijgen. Heb jij bij de onderstaande dingen wel eens 'dankjewel' gezegd of gedacht (bijvoorbeeld: 'wat fijn dat ik dit heb')? En welke dingen heb je eigenlijk van iemand anders gekregen en welke niet? Vul voor jezelf de onderstaande tabel in door x-jes te zetten of een ? als je het niet weet.

Van jou . . . (?)	Gekregen van iemand anders	Niet gekregen van iemand anders	Dankjewel gezegd of dankjewel gedacht
Basisbehoefte: voldoende gezond eten			
Basisbehoefte: schone lucht			
Basisbehoefte: gezondheid			
Basisbehoefte: een plek om te wonen			
Plezier door speelgoed, tv, computer etc.			
Gratis plezier bv. door zon, sneeuw etc.			
Iets goed kunnen			
Vrienden, familie etc.			
Iets anders . . .			

Klassikaal

Bespreek het thema dankbaarheid aan de hand van de voorgaande individuele opdracht.

- Vraag enkele voorbeelden van dankjewel zeggen of denken.
- Bij welke dingen wordt het vaakst dankjewel gezegd?
- Bij welke dingen wordt het vaakst dankjewel gedacht?
- Bij welke dingen is de dank het grootst?
- Zeggen of denken we vaker 'dankjewel' bij dingen die we krijgen of niet krijgen van anderen?

Extra vraag:

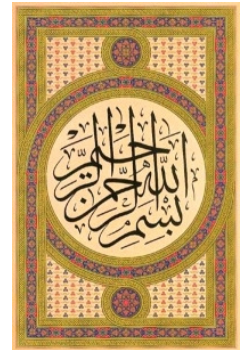
- In hoeveel talen kun je 'dankjewel' zeggen? Laat maar horen.

Stap 2 Voorwerp: kalligrafie bismillah

Laat de kalligrafie zien en vertel daarover het volgende:

Bismillah

In de islam is er een verbod op het afbeelden van mensen en dieren, omdat men wil voorkomen dat deze als (af)god vereerd worden. Daarom hebben islamitische kunstenaars zich ondermeer gespecialiseerd in kalligraferen. Kalligrafie is mooi schrijven. Hier zijn het Arabische letters. Vaak worden woorden uit de koran gekalligrafeerd. Hier staat het woord 'bismillah'. Dat betekent 'in naam van Allah'. Sommige gelovige moslims zeggen dat woord heel vaak. Ze doen alles 'in de naam van Allah'. En soms lieten ze een mooie kalligrafie in en hangen hem thuis aan de muur.



Het verhaal van het offer van Ibrahim

Een belangrijk verhaal in de koran gaat over Ibrahim. Hij leefde honderden jaren voor onze jaartelling in het gebied dat we nu Irak noemen. In die tijd en streek waren er veel verschillende godsdiensten. Daar was het heel gewoon om de goden te vriend te houden door het offeren van dieren en ook mensen. Zo ook in het verhaal uit de koran:

Ibrahim heeft een droom. In de droom krijgt hij de opdracht om zijn zoon te offeren. Dat wil Ibrahim niet. Maar hij moet Allah toch gehoorzamen? 'Wat denk jij, Ismaël?', vraagt hij aan zijn zoon. Ismaël zegt: 'Wat Allah wil, dat moet je doen.'

Onderweg naar de offerplaats op de berg probeert de duivel ze op andere gedachten te brengen: 'Dat doe je toch niet: je eigen kind opofferen! Het meest waardevolle dat je hebt!' Maar Ibrahim jaagt de duivel weg.

Zo komen ze op de berg. Ibrahim legt Ismaël neer en bindt hem vast, met zijn voorhoofd op de grond. Maar net als hij zijn mes pakt, komt er een stem uit de hemel: 'Ibrahim! Genoeg! Ik zie nu dat je gehoorzaam bent.' Ibrahim is opgelucht en blij. Zijn kind mag blijven leven! Allah wil geen mensenoffers. Uit dankbaarheid offert Ibrahim een ram.

Het offerfeest

Ieder jaar vieren de moslims het offerfeest. Ze denken dan aan Ibrahim, die alles wilde doen voor Allah. Net als Ibrahim offeren ze een schaap. Uit respect voor al wat leeft, zegt de slager 'bismillah, in naam van Allah'. Het offerfeest is een groot feest, waarvoor de moslims liefst nieuwe schone kleren aantrekken. Na een bezoek aan de moskee, gaan ze ook op bezoek bij familie en vrienden. Men wenst elkaar 'eid mubarak': een gelukkig feest! De kinderen krijgen cadeautjes of geld. En natuurlijk is er een uitgebreide maaltijd met veel lekker eten.

Maar bij het offerfeest mag je niet alleen aan jezelf denken. Een offer doen is ook: iets geven aan de armen. Zorgen voor mensen, die geen geld hebben om feest te vieren. Of zorgen voor de zieken. Zo kun je ook gehoorzaam zijn aan Allah: door niet alleen aan jezelf te denken.

Islamitisch slachten

Allah wordt geëerd als Schepper van alles. Hij heeft de aarde en alles erop gemaakt. De mensen moeten respect hebben voor de schepping en Allah dankbaar zijn voor het voedsel dat de aarde voor hen voortbrengt. Dankbaarheid en respect zijn daarom ook belangrijk bij de regels voor het slachten:

- De slachtplaats moet rein zijn.
- De slager moet zorgen voor het welzijn van het dier. Het slachtmes mag bijvoorbeeld niet zichtbaar zijn voor het dier of in de buurt van het dier geslepen worden. Het slachten mag niet door andere dieren gezien worden.
- Het dier wordt met de kop in de richting van de qibla geplaatst, dat is richting Mekka, de richting waarin alle moslims bidden om Allah te eren.
- Voordat een dier geslacht wordt, spreekt de slager de woorden ‘bismillah, Allahoe akbar’ (in naam van Allah, Allah is groot) uit, waarmee hij zijn dankbaarheid en respect uit voor Allah.
- In één beweging worden de halsslagader, de luchtpijp en de zenuwbanen naar de hersenen doorgesneden. Hierdoor verliest het dier het bewustzijn en stopt het hart met kloppen.
- Het dier moet in goede omstandigheden gefokt worden, de kwaliteit van het voedsel en het onderdak moeten goed zijn, en het moet niet over lange afstanden vervoerd worden. Dierenwelzijn is een belangrijke verantwoordelijkheid die Allah aan de mens heeft gegeven.

Stap 3 Reflectie

Klassikaal

Bespreek de volgende vragen:

- Op welke manier zegt Ibrahim ‘dankjewel’ tegen Allah? (Hij offert een ram)
- Waar bedankt Ibrahim Allah voor? (Dat Hij geen mensenoffers verlangt / Ismaël gespaard blijft)
- Op welke manieren laten moslims hun dankbaarheid aan Allah nog meer zien? (respect voor Allahs schepping, regels voor het slachten, zorg voor armen en zieken)

Vergelijk de antwoorden op de bovenstaande vragen met de uitkomsten van de individuele opdracht uit stap 1, door te vragen welke overeenkomsten en verschillen er zijn tussen jullie verhalen en de verhalen over de islam.

- Is er dankbaarheid voor dezelfde of andere dingen?
- Zegt men op dezelfde of andere manieren ‘dankjewel’?
- Wordt er anders of hetzelfde gedacht over wat je gekregen hebt?

Individueel en klassikaal

Afsluitende opdracht: dankjewel-kalligrafie

Elke leerling maakt van een A4 tien stroken. Schrijf zo mooi als je kunt – en met versieringen erbij – het woord “Dankjewel” op elk strookje. Vervolgens gaan we gewoon werken. Iedere keer als je dankjewel wil zeggen, geef je de ander een van je strookjes. Let op: alléén bij het gewoon werken. Als je het erom doet, geldt het niet.

Klassikaal

- Wat vonden jullie van deze les?
- Wat heb je geleerd?
- Welke vragen heb je nog?

Opdracht dankjewel zeggen of denken

Ouders zeggen vaak tegen hun kinderen dat ze 'dankjewel' moeten zeggen als ze iets krijgen. Heb jij bij de onderstaande dingen wel eens 'dankjewel' gezegd of gedacht (bijvoorbeeld: 'wat fijn dat ik dit heb')? En welke dingen heb je eigenlijk van iemand anders gekregen en welke niet? Vul voor jezelf de onderstaande tabel in door x-jes te zetten of een ? als je het niet weet.

Van jou . . . (?)	Gekregen van iemand anders	Niet gekregen van iemand anders	Dankjewel gezegd of dankjewel gedacht
Basisbehoefte: voldoende gezond eten			
Basisbehoefte: schone lucht			
Basisbehoefte: gezondheid			
Basisbehoefte: een plek om te wonen			
Plezier door speelgoed, tv, computer etc.			
Gratis plezier bv. door zon, sneeuw etc.			
Iets goed kunnen			
Vrienden, familie etc.			
Iets anders . . .			